

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

хімічної промисловості з метою подальшої оцінки стану формування економічної компетентності майбутніх фахівців хімічної промисловості в освітньому процесі вищого навчального закладу.

1. Костина Н.Н. *Формирование профессиональной компетентности студентов в процессе экономического обучения в вузе: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08: Магнитогорск, 2004. Режим доступа – <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/110349.html>.*

2. Пузиенко Ю.В. *Формирование экономической компетентности студента / дис ... канд. пед. наук: 13.00.01: / Пузиенко Юлия Владимировна. – Оренбург, 2007 – 165 с.*

3. Сысоева А.А. *Формирование экономической культуры студентов педвуза как условие их профессиональной подготовки. – Автореферат дис. ...канд. пед. наук / А.А. Сысоева – Тула, 1998 – 22 с.*

4. Чернер С.Л. *Теория и практика личностно-ориентированой социально-экономической подготовки школьников. – Автореферат дис. ...канд. пед. наук / С.Л. Чернер – М, 1980, – 40 с.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2013

УДК 372.46:37.06

Мар'яна Айзенбарт, аспірантка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито поняття “компетенція”, “соціально-комунікативна компетенція”; узагальнено погляди вчених на формування компетентної особистості. Зроблено висновок про можливість формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі соціалізації.

Ключові слова: компетенція, соціально-комунікативна компетенція, соціалізація, старший дошкільник.
Літ. 13.

Марьяна Айзенбарт, аспирантка кафедры общей педагогики и дошкольного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье раскрыто понятие “компетенция”, “социально-коммуникативная компетенция”; обобщены взгляды ученых относительно формирования компетентной личности. Сделан вывод о возможности формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в процессе социализации.

Ключевые слова: компетенция, социальная компетенция, коммуникативная компетенция.

Marianna Ayzenbart, Postgraduate of General Pedagogic and Pre-School Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

FORMATION OF SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOLERS AS PEDAGOGICAL PROBLEM

The concepts of “competence” and “social and communicative competence” are revealed in the article; the scientists' views on the development of a competent individual are summarized. It is also stated that there is a possibility of the development of social and communicative competence in senior preschoolers in the process of socialization.

Keywords: competence, social competence, communicative competence.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні реалії значно впливають на освітню галузь та віддзеркалюють як її недоліки, так і позитивні риси. Зокрема, йдеться і про якість освіти, яка не завжди відповідає запитам держави, оскільки замовлення на певний об'єм знань, умінь та навичок стрімко зростає, а тому необхідно її змінювати та покращувати. Втім, конкретні

знання та вміння ще не дають гарантії того, що людина зможе зайняти достойне місце в житті, з огляду на це – слід формувати у підростаючого покоління різноманітні компетенції – нові універсальні якості та поведінкові моделі особистості. Дошкільний навчальний заклад має широкі можливості для формування компетенцій вихованців. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає обов'язковий мінімальний

ступінь компетентності, необхідний для нормального функціонування дитини у середовищі. У ньому підкреслено, що дошкільний заклад є відповідальним за процес соціального розвитку особистості та передбачено набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь і навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися у ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей тощо [1, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У США в 60-ті роки минулого століття термін “компетенція” вживався в контексті діяльнісного навчання (performance-based education), “компетенції дітей” вивчалися як прості практичні навички, що формуються в результаті автоматизації знань, згодом ці компетенції перетворилися на одиниці навчальної програми.

Дослідження теоретико-термінологічних аспектів компетенцій в Україні відбувалося наприкінці ХХ ст. У “Новому тлумачному словнику української мови” поняття “компетенція” трактується як “добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи” [9, 874].

За матеріалами роботи семінару МОН України та Проекту ПРООН “Освітня політика та освіта”, компетенція – це об’єктивна категорія, суцільно визначений рівень знань, умінь і навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія [10, 16 – 26].

І. Галяміна наголошує, що “компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв’язанні професійних завдань в різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив’язаних до конкретних об’єктів, тобто це здатність проявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці” [7, 7].

На думку В. Байденко, “компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій” [2, 5].

За визначенням С. Бондара, поняття “компетенція – це здатність розв’язувати проблеми, що забезпечується не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей дітей”. Далі дослідник наголошує, що

“...компетентність – це здатність особистості діяти. Але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Природа компетентності така, що вона може проявитися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності... Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій” [6, 9].

Український дидакт К. Баханов визначає компетенцію як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню [3, 38].

Н. Бібік тлумачить компетенцію як соціально закріпленний освітній результат. Іншими словами – компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння дітьми сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень, якостей особистості, яка діє в соціумі. Дослідниця передає поняття “компетенції” через усталені визначення: “готовність до...”, “здатність до...” тощо [4, 49].

Структуру компетенції можна визначити формулою: компетенція = мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення [11, 29].

Як бачимо, вітчизняні науковці пропонують різноманітні визначення поняття “компетенції”, спільними рисами яких є розуміння компетенцій як накопичення знань, вмій і навичок, які особистість уміє застосовувати на практиці відповідно до ситуації та з повною відповідальністю.

Мета цієї статті полягає у розкритті теоретичних основ формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переорієнтація навчально-виховного процесу на формування соціально активної особистості закріплена у базових нормативно-правових актах, які регламентують функціонування закладів освіти: Законі України “Про дошкільну освіту”, а також “Базовому компоненті дошкільної освіти”, який є Державним стандартом дошкільної освіти України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років, сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи. Серед основних компетенцій, які необхідні людині для повноцінного життя у суспільстві, на думку сучасних педагогів, є соціальна та комунікативна компетенції [1, 4].

Поняття “соціально-комунікативна компетенція” розглядається нами, виходячи з “Базового компонента дошкільної освіти”, в якому це поняття визначається як “обізнаність із різними

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватись їх під час спілкування. Здатність взаємодіяти з людьми, які оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. Вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях” [1, 10].

У різних педагогічних, психологічних, лінгводидактичних дослідженнях акцентовано увагу на необхідності формування соціальної компетенції у дітей. У зв'язку з цим соціальну компетенцію слід розглядати інтегровано, тобто використовуючи міждисциплінарний підхід до вивчення окремої проблеми. Водночас, соціальна компетенція перебуває у тісному взаємозв'язку з комунікативною компетенцією, оскільки вона проявляється у всіх життєвих сферах людини. Від ступеню її сформованості залежить здатність дитини адекватно орієнтуватися та поводитися у різних соціальних ситуаціях.

Соціальна компетенція старшого дошкільника формується у процесі його соціалізації. Соціалізація – це двосторонній процес, що включає в себе: засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, її пристосування, “адаптацію” до культурних, психологічних і соціологічних факторів (Т. Парсонс, Р. Мергтон) та процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, подолання негативних впливів середовища, що заважають його саморозвитку і самоствердженню (А. Маслоу, А. Олпорт, К. Роджерс).

Науковець О. Овчарук, подаючи класифікацію ключових компетенцій, визначає зміст соціальних компетенцій і називає серед них: здатність до співпраці; уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; навички взаєморозуміння; соціальні й громадянські цінності та вміння; комунікативні навички; мобільність у різних соціальних умовах; уміння визначати особисті ролі в суспільстві тощо [11, 28].

Слід зазначити, що компетенції, які педагоги відзначили як головні критерії соціальної компетентності особистості, передусім пов'язані з умінням старших дошкільників взаємодіяти з іншими людьми та бути лідерами з розвиненими моральними якостями і сформованими ціннісними орієнтаціями. Це свідчить про те, що соціальні

компетенції особистості визнаються вихователями як пріоритетні і необхідні для успішної реалізації дитини в соціумі. Утім, сучасні реалії демонструють, що навчальна діяльність поки що залишається на перших позиціях.

Слід зауважити, що формуючи соціальні компетенції дошкільника, вихователь обов'язково повинен створити для вихованця такі стимули, які відповідали б його прагненням та системі цінностей. Цей процес передбачає розвиток значної кількості психологічних якостей особистості старшого дошкільника: мотивації до самопізнання, самоаналізу, почуття власної гідності та вміння поважати інших, підвищення самооцінки та інше. Водночас, необхідно формувати не лише раціональне усвідомлення доцільності відповідної поведінки, а й зацікавлення індивідуальністю іншої людини, повагу до неї, прагнення зрозуміти іншого, вміння радіти чужим успіхам тощо.

Своєю чергою, комунікативна компетенція – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні, культура мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції [1, 19].

Комунікація є однією із форм активності людини, без якої неможливі інші форми активності (діяльність, пізнання, рефлексія тощо). Для цього процесу характерною є взаємодія між людьми. Тому продуктивність трудової, пізнавальної, мисленнєвої діяльності, загальна життєздатність людини значною мірою залежить від її здатності до спілкування, від рівня сформованості комунікативної компетенції.

Відомо, що поняття комунікативної компетенції увійшло у науковий обіг 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу на противагу теорії мовної компетенції Н. Чомського [5, 26 – 31]. Комунікативна компетенція дошкільників є предметом дослідження зарубіжних (К. Менг, К. Крафт) і українських авторів (А. Богуш, Т. Пироженко). А. Богуш розглядає поняття комунікативної компетентності дошкільника у контексті культури мовленнєвого спілкування, формування якої передбачає вирішення таких завдань: розвиток комунікативних здібностей дітей відповідно до кожного вікового періоду (емоційне спілкування з дорослими, спілкування з однолітками, ініціативне спілкування зі співрозмовником); засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету;

формування культури мовлення; формування культури спілкування.

Одним із найважливіших досягнень сучасної комунікативної лінгвістики є положення про те, що успішність мовленнєвого спілкування повною мірою зумовлена здатністю тих, хто спілкується, організувати свою поведінку (мовленнєву, немовленнєву) адекватно до завдань комунікації. Цю здатність методисти і лінгвісти визначають як комунікативну компетенцію.

Як зазначає П. Кононенко [8, 27], мова – це феномен, який можна прирівняти до самого народу, тобто його формування, становлення і розвитку, характеру, досвіду, долі, синтезу минулого, сучасного й майбутнього. Відповідно, оволодіння мовою та її використання в спілкуванні є чи не найголовнішим досягненням нашого онтогенезу, переконливим свідченням залучення людини до культурних надбань мовної соціальної спільноти. Основою мовленнєвого висловлювання є мотив. Якщо він не виникає, висловлювання не відбувається. Висловлюванню притаманні функції – значення – форма. Його головною функцією є повідомлення про предмети дійсності, події, ставлення мовців до них. Значення – це дані про навколишню дійсність, її предмети і події. Висловлюванням може бути словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле (текст). Розрізняють діалогічні й монологічні форми мовленнєвого висловлювання. Особливістю розгорнутого висловлювання є те, що, з одного боку, воно входить до процесу живого спілкування, а з іншого – до його складу входить не одне речення, а низка взаємопов'язаних між собою речень.

Комунікативна компетенція інтегрована за своїм змістом і складається з трьох основних видів компетенцій: мовленнєвої, мовної, соціокультурної, які, своєю чергою, також включають ряд компетенцій.

На формування комунікативної компетенції впливають внутрішні та зовнішні фактори, що є взаємопов'язаними. До внутрішніх відносимо: мотиваційну сферу, внутрішню позицію особистості, розвиток та становлення “Я” і почуття ідентичності. До зовнішніх – соціальні умови: суспільство, різницю між носіями мови у віці, соціальному статусі, рівні культури та освіти, а також різницю у їхній мовленнєвій поведінці залежно від ситуації спілкування.

Комунікативна компетенція випускника дошкільного навчального закладу – це характеристика, яку визначають за рівнем розвитку комунікативної діяльності у сфері спілкування з дорослими й однолітками,

орієнтацією на дорослого, чутливістю до його оцінок, сприйняттям в особливій ролі вихователя, набутим дитиною дошкільного віку досвідом мовленнєвого спілкування і комунікації, сформованістю чинників мовленнєвої і комунікативної компетенції, розвитком ініціативності, доброзичливості, товариськості, що загалом визначає комунікативну готовність до навчання у школі.

Під час навчально-виховного процесу вихователям особливо важливо розвивати у дітей старшого дошкільного віку зміст таких критеріїв розвитку соціально-комунікативної компетенції, як: когнітивне знання про оточуючий світ, діяльність в оточуючому просторі, емоційно-ціннісні прояви ставлення до інших; способи вираження емоцій і почуттів (радість, злість, гнів, тривога); долання перешкод (швидке реагування на ситуацію та розв'язання проблеми); спілкування з різними людьми (уважне, впевнене, щире спілкування з однолітками та дорослими) та знання, уміння й навички, необхідні для розуміння чужих і породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних до ситуації спілкування.

Висновки. Формування відповідного рівня соціально-комунікативної компетенції відбувається за присутності сприятливих навчально-виховних умов: урахування вікових особливостей старших дошкільників, успішної соціалізації та відповідних соціальних умов, відпрацювання вихователями оптимальних механізмів мовлення, комунікативних умінь вихователя і сприятливої комунікативної поведінки співрозмовників, стимулювання вихованців до вивчення мови, забезпечення дітей старшого дошкільного віку дидактичними матеріалами, що містять необхідну інформацію для комплексного формування соціально-комунікативної компетенції.

Перспективи подальших досліджень. На нашу думку, для подальшого дослідження формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку потрібно вивчити передовий досвід зарубіжних науковців, а також визначити роль і функції вихователя у цьому процесі.

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс] / [авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю]. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>

activity/education/56/690/bazovij_komponent-doshkilnoji_osviti_v_ukrajini/.

2. Байденко В.И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант): Материалы ко второму заседанию методологического семинара [Электронный ресурс] / В.И. Байденко. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 19 с. – Режим доступа: http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_ll_sod.pdf.

3. Баханов К. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник / К. Баханов. – Запоріжжя, 2002. – 120 с.

4. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під загальною редакцією О.В. Овчарук]. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 47 – 52.

5. Богданов В.В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство / В.В. Богданов // Язык, дискурс и личность. – Тверь, 1990. – С. 26 – 31.

6. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8 – 9.

7. Галяміна И.Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения

с использованием компетентностного подхода [Электронный ресурс] / И.Г. Галямина // Материалы к четвертому заседанию методологического семинара "Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы". – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 66 с. – Режим доступа: <http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works>.

8. Кононенко П. Національна педагогіка в реформуванні освіти / П. Кононенко // Освіта і управління. – 1997. – Т. 1. – С. 19 – 30.

9. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). – Т. 1: А – К / [укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко]. – К.: Вид-во "АКОНІТ", 2006. – 926 с.

10. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під загальною редакцією О. В. Овчарук]. – К.: "К.І.С.", 2004. – С. 16 – 26.

11. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Х.: Вид. група "Основа", 2005. – 96 с.

12. Советский энциклопедический словарь. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.

13. Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка / Д.Н. Ушаков; [под ред. Н.Ф. Татьянченко]. – М.: Альта-Пресс, 2005. – 1216 с.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2013

“Як християнство не здодало науки в її області, але в цій боротьбі глибше визначило свою сутність, так і наука в чужої її області не зможе зломити християнську чи іншу релігію, але ближче визначить і усвідомить форми свого ведення”.

“У всякій філософській системі безумовно відбивається настрої душі її творця.

В історії розвитку людства значення містичного настрою – натхнення – ніколи не може бути оцінено дуже високо. В тій чи іншій формі воно проникає всю душевну життя людини, є основним елементом життя”.

*Володимир Іванович Вернадський
вчений, засновник геохімії, біогеохімії, радіогеології, академік*

